

Átváltozások

„Legyél jó!”, kérték a kis Cirifischiót, ő pedig a maga módján megkérdezte: „Miért, hogyan, kiért?” A kisgyerek dilemmáinak felismerését, a fejlődését segítő és gátló tényezők változásait nyomon követhettük a *Legyetek jók, ha tudtok!* című filmben, amely valós eseményeken alapul. Egy gyermekekkel megtörtént, megrázó és felkavaró esemény következményeinek tudatosítása vagy személyes találkozásunk a visszaéléseknek kiszolgáltatott, a kriminalizálódásban sodródó, esetleg bűnelkövetővé vált gyerekekkel megmozgatják érzelmeinket.

A DESTRUKTÍV GYERMEK – EGYKOR ÉS MA

A destruktív gyermekkel kapcsolatban a részvétel és a gondozás szükségszerűségének érzését általában megelőzi a harag és a felháborodás érzése. Kifejezetten így van ez a bűnelkövetővé vált gyerekek esetében, hiszen ők azok, akik e haragra vagy felháborodásra nyomós okot adnak az elkövetett cselekményekkel. A kriminalizálódás folyamatában többségük áldozattá is válik, viszont ez a tény csekély mértékben befolyásolja a velük szemben keletkezett érzéseket, segítő vagy támogató érdeklődésre alig számíthatnak. Minden időben voltak, vannak és minden bizonnyal lesznek segítők, akik gondozzák, gyógyítják azokat a megsérült gyerekeket, akiket a szülők, a nevelők és a társadalom részéről néha alig fékezhető indulatok érnek. A „jobb lenne, ha nem itt lennél” folyamatos üzenete a környezet részéről, és a „jobb lenne, ha nem itt lennék” érzés felismerése sajátos megküzdési helyzetbe állítja a gyerekeket. A tanulási, beilleszkedési, magatartási zavarok hátterében a részképességek hiánya, az iskolai teljesítmények fejlődésének zavarai, a hiperaktivitás és/vagy figyelemzavar, a fejlődés pervazív zavara mutatkozik. A zavarok halmozódása a bűnelkövetés lejtőjén, a veszélyeztetettség folyamatának dominálva, a peremhelyzeti küzdés, a hetero- és autoagresszív cselekvések sorozata serdülőkorra eljuttatja e gyerekeket a kriminalizálódásig. Ebben a sodrásban nincs számukra kapaszkodó, támasz és segítség. Környezetük már fél tőlük, nem pedig félti őket. Pszichés és mentális állapotuk folyamatosan gyengül. Emlékeztünkben él-e még *François Truffaut Négyszáz csapás* című filmje gyermek főhősének tekintete? Azé a gyereké, aki elfogadásra vágyott, és miközben alkalmazkodóképessége fokozatosan sérült, dühe egyre fokozódott az iskolai megszegyenítés, a bűnügyi nyilvántartásba vételi eljárás és a rácsokon túli világ távolságában. A rácsokon belül kényszer van. A javítóintézet rácsokkal zárt, Janus-arcú világ. Az ellentmondások világában a fiatal nehezen tud eligazodni. Rendhagyó módon tekintünk be e világba, a szakmai és a személyes terek megnyitása, a különböző korok és kultúrák értékeinek, egyes módszerek és esetek hatásainak, történetek, emberi sorsok tanulságainak felvillantása által.

„A kutatás során nagyon kedvező kép rajzolódott ki a javítóintézetekről. A bekerülő fiatalok többsége nem büntetesként, hanem egyfajta segítségként élte meg az ott eltöltött időt, mely lehetőséget adott számukra, hogy szakítsanak korábbi magatartásukkal, és ehhez a folyamathoz megfelelő segítséget kaptak” – írja *Kerezsi Klára, Kó József és Gosztonyi Géza*

tanulmánya¹ tíz évvel ezelőtt. A kutatás azt is megállapította, hogy „...a javítóintézeti elhelyezés nagyon hasznos jogintézmény, a bekerülő speciális populáció számára reális lehetőséget teremt életvezetési problémáik egy részének megoldására, és több területen javítja az intézetben nevelt fiatalok esélyeit”.² Az, hogy miként tesz alkalmassá a javítóintézeti nevelés folyamata egy fiatal életvezetési problémáinak megoldására, jelentős mértékben függ a nevelőktől és a nevelőközösségtől. Kerezsiek kutatásuk során erre is rátekintettek, és megállapítják, hogy „[a]z intézetben dolgozó nevelők rendkívül jól szerepeltek. A fiataloknak kedvező tapasztalataik vannak velük kapcsolatban, és az összegyűjtött adatok azt bizonyítják, hogy a többségnek valós és hasznos segítséget nyújtottak.”³ Elég arra gondolnunk, hogy a legfőbb segítői szabályt, a *nil nocere* (soha ne árts!) elvet hogyan írja át néha vagy inkább gyakran a kérdés: „Egy koki azért belefér?” Valójában mit kérdezzünk ilyenkor?

A hazai javítóintézeti nevelés kezdetén a jogalkotó figyelme a nevelési attitűd egyes elemeire is kiterjedt. Többek között így fogalmaztak akkor: „A javítóintézet igazgatója soha ne tévessze szem elől azt, hogy az intézet nem büntetés-végrehajtásra rendelt hely. Ennélfogva az ifjak nem bűnhődés, hanem elhanyagolt vagy megromlott erkölcsaik megjavítása és fejlesztése végett vannak felügyeletünkre és őrizetünkre bízva. Ezért ezen ifjak nem is foglyoknak, hanem növendékeknek neveztetnek.”⁴ Erre a fő szabályra épült fel az akkori családfe mint nevelő és a fiatal mint növendék kapcsolata.

„Az intézmény szociális klímáját ugyanúgy befolyásolja a munkatársak munkahelyi elégedettségének foka, a bűnözéssel kapcsolatos alapbeállítódásuk, mint kulturális mintáik.”⁵ *Johann Miribung* közel negyven évvel ezelőtt összegezte a freiburgi modell szakmai tapasztalatait, és utalt az emberi tényező rendkívüli hatására e formális és informális szabályok között működő környezetben. A kapcsolatok minősége az izoláció folyamatában meghatározza az együttműködést. Így volt ezzel a *Stanley, a szerencse fia* című könyv⁶ – eredeti címe *Holes*, azaz „Gödörök” – főhőse is a sivatagban, miközben ásott és ásott. Majd miután lelepleződött a gyerekek előtt a telep vezetőjének gyarlósága, azt tették, amit csak egy gyerek tud, szegyenérzetet keltve kinevették a hiteltelen felnőttet. Hasonló történt *Allan Sillitoe* főhőseivel is, Colinnal, aki nem nevetett, hanem futott. A *hosszútávfutó magányosságának*⁷ javítóintézeti növendéke, miután felfedezte az intézményi rendszer gyengéjét – az emberi gyarlóságot –, már nem az ostoba igazgatóval foglalkozik, nem neki akar megfelelni, mert képessé vált arra, hogy magára figyeljen, és önmagának feleljen meg.

A javítóintézet intézményében a kényszer mechanizmusai mellett megjelenik a gyermek iránti együttérzés, a segítőkészség, és gyakran a szeretet is megnyilvánul. A javítóintézeti gondozás-nevelés-fejlesztés pedagógiai egysége szilárd maradt, az intézetnek kiemelt feladata a fiatalok kulturális szintjének emelése, az életmód és a viselkedésmód megváltoztatása. A fiatalok fejleszhetőségét természetesen és jelentősen befolyásolja a szocializáció, a hiányosságok pótlásának intenzitása, illetve a korrigálás mértéke.

1 KEREZSI K. – KÓ J. – GOSZTONYI G.: *A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága: a fiatalkorú elítéltek utánkövetéses visszaesési vizsgálata*, Budapesti Szociális Forrásközpont, Budapest, 2007. ■ 2 Uo. ■ 3 Uo. ■ 4 DR. KUN B. – DR. LÁDAY I.: *A fiatalkorúak kriminalitása ellen való küzdelem Magyarországon*, Franklin Társulat, Budapest, 1905. ■ 5 Idézi VOLENTICS A.: *Gyermekvédelem és reszocializáció*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. ■ 6 L. SACHAR: *Stanley, a szerencse fia*, Animus, Budapest, 2002. ■ 7 A. SILLITOE: *A hosszútávfutó magányossága*, Európa, Budapest, 1970.

György Júlia kutatásai⁸ szembesítettek az „érzelmi katasztrófa” állapotában lévő gyermek reakcióinak következményeivel, azzal az elmaradással, amely akadályozza fejlődését, az embertársakkal való pozitív kapcsolatok kifejlődésének lehetőségét.

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényben a jogalkotó fogalmazza meg elvárásait az intézményekkel kapcsolatban, és feladatokkal szembesít: „A javítóintézetben folyó nevelés célja a fiatalok társadalmi beilleszkedésének elősegítése, ennek érdekében beilleszkedési zavarai enyhítése, pszichés állapota rendezése, iskolázottsága, szakmai képzettsége fejlesztése, az alapvető erkölcsi normák elfogadása, az egészséges életmódra való felkészítése.”

A feladat meghatározásával a jogalkotó bizalmát fejezi ki a jogalkalmazó szakmai tevékenysége iránt, mintegy utolsó lehetőséget adva annak, hogy mérséklődjön azon anyagnak a szilárdsága, amely a bűnelkövető fiatalok életét meghatározó transzgenerációs téglákat köti össze, megszakadhatson a perditalét átszínezett múltból építkező kriminalizálódási folyamata, csökkenjen a prizonizáció árta, és még talán fel is dolgozza a gyermek az „olyan leszel, mint apád!”, a „javíthatatlan vagy!” és a „bűnöző leszel!” mondatok beteljesítésével okozott sérülések sorozatát.

Philip Zimbardo – miközben kutatásaiban előhívta az ártó, majd később a segítő erőket – nagy utat járt be a „Lucifer-hatás” nyomon követése⁹ és a „Hősök Tere Projekt” (Heroic Imagination Project) elnevezésű kezdeményezés¹⁰ életre hívása során. Emberek, akik soha nem voltak kegyetlenek, bizonyos körülmények között azzá válhatnak? Ez tényleg bekövetkezik, vagy csak a szociálpszichológia laboratóriumában? A laboratóriumban emberek dolgoznak? A laboratóriumi környezet mesterséges, zárt világ, amely nélkülözi a természetességet? A „Hősök Tere Projekt” nem laboratóriumi környezetben működik, a hétköznapi emberét, eseményeit követi, keresve az alkalmat, hogy vegyük észre, ha „helyzet van”, álljunk meg, gondolkozzunk, és segítsünk embertársunknak.

A javítóintézetben a szerepdilemma gyakran próbára tesz – nevelőt, növendéket egyaránt. A smasszer- vagy segítő- és a fogvatartott- vagy növendékszerep sokszor megjelenik, váltakozik, hatásuk intenzíven befolyásolja a nevelés folyamatát. Az elkövetett cselekményeknél jellemzővé vált a fokozódó agresszivitás. A fiatalok egészségére jellemzővé vált az általánosan legyengült, olykor kritikus állapot. Jellemzi a fiatalok elkövetőket az alkohol- és droghasználat. Megjelentek a húsz év alatti közmunkások. Egy részük korai iskolaelhagyó fiatal, akiknek az iskolázottsági jellemzőik aggasztók. A családi kapcsolatok külön elemzést és értékelést igényelnek, kriminalizáló és támogató jellegük együtt fejt ki hatásait.

Carol Dweck a fejlődési szemléletmódokat kutatva a szemléletváltás egyik új pszichológiai aspektusát fejt ki „The power of believing that you can improve” [A fejlődésbe vetett hit ereje] című előadásában.¹¹ Az erőfeszítést jutalmazzuk a pedagógiai, nevelési folyamatban, ha a növendékkel megoldásokat keresünk, a sikereket mutatjuk be neki, az

8 GYÖRGY J.: *A nehezen nevelhető gyermek*, Medicina, Budapest, 1978. ■ 9 P. ZIMBARDO: *A Lucifer-hatás*, AB OVO, Budapest, 2009. ■ 10 P. ZIMBARDO: *The Heroic Imagination*: <https://www.heroicimagination.org/> ■ 11 C. S. DWECK: *The power of believing that you can improve*: <https://www.ted.com> ■ Lásd még uő: *Szemléletváltás*, HVG Könyvek, Budapest, 2015.

erőforrásait ismertetjük fel vele, és új perspektívát keresünk a változás folyamatához. A javítóintézeti nevelés ezáltal válik egyfajta szocializációs moratóriummá a fiatal számára. A moratórium folyamatában a „kell”, azaz a kötelezett jelenlét kényszerétől a „lehet”, vagyis az együttműködés lehetőségének felismerésén és vállalásán át a „szeretném”, vagyis a motíváltóság hatásához érkezve előidézhető a változás, a társadalmilag elfogadható alkalmazkodás, a visszatérésre való felkészülés. Az elköszönés az intézettől és a visszatérés oda, ahonnan bekerült, a fiatal és szűkebb környezete számára egyaránt teher és felelősség. Ekkor emlékké formálódik az intézet, történeté a nevelő hatás, s feladattá válik a hazatérés.

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK IDEJE

„Miért jöttél ide dolgozni?” – kérdezte Ernő bácsi alig két hét közös munka elteltével, ebéd utáni nyújtózkodása közben a folyosón. Csak bámultam rá értetlenül. Aztán eltelt harminc év. „Miért maradtál még ma is itt?” – kérdezte válasza sem várva kora reggel Béhus vidáman, lazán behajolva az igazgatói szoba ajtaján. Csak révülten mosolyogtam rá.

Vannak helyzetek, amikor a megszólalás egyszerre külső kényszer és belső parancs.

A javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalok szolgálatában álló nevelőközösségek közel százharmincöt éve működnek hazánkban. E közösségekben a feladatok ellátását generációkon keresztül elhivatott családok, elköteleződött szakemberek, laikus segítők biztosítják. A javítóintézetnek, ennek a sajátos „kriminálpedagógiai kísérletnek” (ahogy *Lőrincz József* fogalmaz), vagy ennek a „Janus-arcú kultúrának” (miként *Volentics Anna* találó és kifejező hasonlata jellemzi), vagyis a javítóintézeti nevelés eszméjének folyamatos fejlődését a szakterület elhivatott, segítő, képzett szakemberei és a megszállott küldetéstudatával élő képviselői biztosítják.

A változások folyamatában részese lehettem a szakmai generációváltás korszakainak. Az ötvenes, hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évek nagy öregjeit felválthatták az újak, a kilencvenes évek szakmai generációja. Találkozhattam és együtt dolgozhattam a „nagy öregekkel”, láthattam a pályakezdők szakemberré érésének küzdelmeit, ráncaik kialakulását, ősz hajszálaik gyarapodását.

A javítóintézetekben az elmúlt harminc évben minden megváltozott, és szinte semmi sem. Elmúlt annak az ideje, amikor még beszélni sem tudtunk a kábítószer okozta problémákról, mert sok mindent nem tudtunk róluk, nem is ismertük igazán a kábítószer, és beszélni sem lehetett róla nyíltan. Ma már nincs olyan nevelőközösség, ahol ne ismernék a jelenséget. A beavatkozás, a kezelés a nevelési folyamat természetes részévé vált, csakúgy, mint a szükséges terápia. Elmúlt annak az ideje is, amikor nem tudtunk reagálni a hajléktalanság és a munkanélküliség jelenségéből adódó kihívásokra. Ma már a negyedik-ötödik generáció szerzett tapasztalatokat ebben a környezetben. Gyakorivá vált, hogy a mélyszegénység (vagy érhetőbben fogalmazva: a nyomor) stigmáit magukon hordozó gyerekek normaképzési folyamatába kell beavatkozni, a tanulás és a munka értelmét, hasznosságuk értékeit képviselve.

A gyermekvédelem zárt intézményeiben dolgozók felelőssége sajátosan egyedi, hiszen miközben megfelelnek a jogalkotói szándéknak, a nevelés fejlesztő folyamatában reflektálnak a megnyilvánuló társadalmi előítéletekre. Ezekben az intézetekben többen dolgoztak azok közül, akik hatottak a speciális intézeti nevelés módszertani alapjainak kidolgozására,

és kezdeményezői voltak jogszabályok, törvényi szabályozók létrejöttének. Gyermekvédelmünk minden eddigi korszakában meghatározó jelentőségű volt, ami ezekben az intézetekben történt. Ezért mindig lényeges volt, hogy az intézmények miként tudták elmondani és megmutatni szakmaiságuk eredményeit, munkájuk nehézségeit. Az egyes intézetek fejlődése során mindig befolyásolta megítélésüket és támogatottságukat az aktuális politika azzal, ahogyan meghatározta a szakterületi professzionalizáció és az anyagi támogatás mértékét.

A történelem lenyomatai a javítóintézeti nevelés korai és kései intézményein egyaránt megjelentek. Volt, aki Európa-hírű gyógypedagógusként tevékenykedett, míg egyszer aztán politikailag már nem volt megbízható. Volt az a bizonyos lefüggönyözött ablakú nagy autó, amely az ötvenes évek második felében elvitte az igazgatót, majd napok múlva vissza is hozta, de az élet és a munka már másként folytatódott. Volt az a bizonyos határozat, amely egy intézet templomának felrobbantásáról rendelkezett, mert kellett a téglája a város egészségházának építéséhez. Az intézet vezetősége napokig értelmezte a dokumentum szövegét, amíg ismét jött egy nagy autó egy nagy emberrel, aki személyesen felügyelte a robbantási művelet végrehajtását. Jöttek aztán újabb évek, a már másként nagy emberekkel, akik határozottan szemlélték a térképet, és aranygyűrűkkel gazdagon borított mutató- vagy kisujjukkal rámutattak arra, ami kellett nekik. Elmúltak már azok a nehéz évek, amikor a percember a laptopjába temetkezve eldöntötte, hogy szerinte akkor körülbelül hogyan legyen eztán. Elég lesz három alkalmazott a több száz adagos konyha működtetéséhez. A kérdésre, hogy meghatározná-e, mikor kapjanak meleg ételt a fiatalok, azt válaszolta, hogy az ő gyermeke sem kap mindennap. Megjegyeztem, hogy a kijelentését nem tudom értelmezni az adott feladatra, mert még nem találkoztam itt a gyermekével.

Kriminológusok mondják, hogy minden országnak olyan a javítóintézete, amelyet megérdemel. Van már európai uniós forrásból épített, korszerű technikával és hatékony szervezéssel létrehozott intézményünk, amely alig két éve nyitotta meg kapuit, és működnek még a húsz, hetven és a több mint száz éve építettek. Napjainkra megerősödött a jogalkotó bizalma a javítóintézet jogintézményével és az intézményekkel kapcsolatban, a szakterület pedig elérte, hogy ezeknek az intézményeknek az alkalmazott módszerei, szakmai programja, terepintézményként az intézeteken kívüli világ számára megismerhető működésük, komplex szakmai tevékenységük egyetemi és főiskolai hallgatók képzését segíti.

Az intézeti nevelőközösség az együttélés és az egymásrautaltság kölcsönhatásából meríti erejét, tagjainak hitvallása tiszta: itt dolgozunk, itt nevelünk, itt nevelődünk. Motivációik sokszínűek, van, akit családi köteléke rögzít, van, aki csak átutazóként jött és maradt, van, aki szakmai kihívást keresett, és van, aki csupán kiszámítható, biztonságot nyújtó munkahelyet. Az évek-évtizedek során aztán kiből-kiből szakember válhatott. Mások időben felismerték, hogy nem ez a számukra megfelelő szakmai tér, és mindig akadnak rejtőzködők, akik a közösség biztonságos sokadalmában elbújva váratlanul a sajtóhírekben válnak ismertté. Formál mindenkit a hely és a közösség Budapesten, Rákospalotán, Debrecenben, Nagykanizsán, Aszódon, míg nevelővé válhatunk azok által, akikért dolgozunk. Nevelővé válni az a folyamat, amely a megélt és reflektált történetek tanulása során zajlik.

Egy-egy intézmény működésének kezdeti éveiben nagy tisztességnak számított, ha valaki nevelőként dolgozhatott, „megsüvegelték” az adott városban. Annak idején, amikor a jogszabály ekként rendelkezett: „Feladata a családfőnek a nevelésére és vezetésére

bízott családba a polgári házakban föllelhető összetartást, békés egyetértést, kölcsönös szeretetet, otthonosságot jóindulatú, higgadt, atyai magatartással fejleszteni és fenntartani, hogy növendékei bizalmát megnyerje, s ennek segítségével egyéniségüket kiismerve, az egyesekkel szemben követendő bánásmódot megállapíthassa.” „A családfő nappal állandóan növendékei körében van, éjjel pedig felváltva a munkavezetők és családfők hálnak a növendékek hálószozájában.” „Igyekeznie kell a családfőnek arra, hogy növendékeit igazmondáshoz szoktassa. Szükséges e végből, hogy maga a családfő tetteiben, mint szavaiban is mindig és minden körülmények közt jó példát mutasson, mert igazmondókká a növendékeket csak ezzel nevelhetik.”¹² Azokban az időkben esküt tettek azok, akik a gyerekekkel foglalkoztak. Évtizedekkel később a kádermentő korszakot is túlélő közösségek új szakmai generációi követték egymást, és volt arra példa, hogy elköteleződésük szándéka fogadalmatételre készítette a szakembereket, közösségeket.

A zárt intézetben minden történés lényeges, nincsenek kis és nagy ügyek, ügy és esemény van minden pillanatban, ezért minden nap hangsúlyosabb, mint a kerítéseken kívüli világban. A nevelő megtestesíti mindazt, amit az intézet képvisel, amit a jogalkotó elvár, amit a civil társadalom remél. A személyes kapcsolatok kölcsönhatása növendék és nevelő között befolyásolja személyiségüket, fejlődésüket. A nevelő példaképpé, értékformálónak, meghatározónak, a fiatal alkalmazkodónak, manipulálónak, ellenállónak, együttműködővé válik.

Totális jellegű intézetben nevelőnek lenni, és megmaradni annak minden körülmények között kettős kötésben tartja a szakembereket, hiszen bízunk bennük a személyi szabadságában korlátozott fiatal, és bizalmat kapnak az igazságszolgáltatás rendszerétől. Szakmai hitüket elődeik hivatáspéldái erősítik, miközben nap mint nap próbára teszik őket a fiatalok, a munkahelyi feszültségek és a hétköznapi csalódásai.

Természetes érzéssé vált számukra, hogy néha torkig vannak az egésszel, ami körülveszi őket, hozzászórtak, hogy a gyerekek egyre rosszabb állapotban kerülnek hozzájuk, és csak mosolyognak azon, hogy nem zavarja őket, hogy munkájukat nem érzik megbecsülve. Sokak számára érthetetlen, hogy ezek az emberek szeretnek ezekben az intézményekben dolgozni, odaadással nevelni, felelősen gondoskodni, elhivatottan oktatni, és képesek hinni munkájuk értelmében és a gyerekekben.

Az Aszódi Javítóintézet hajója évtizedeken keresztül szállított engem. Onnan küldtem üzeneteimet. Üzenem előadások, tapasztalatcserék, szakmai viták alkalmával. Üzenem ünnepi alkalmakkor, konferenciákon. Üzenem a hétköznapi rutin gyakorlásával, a mindennapi emberi kapcsolatokban. Üzenem a ravataloknál. Azt üzenem, hogy itt, a javítóintézet zárt közösségében a nevelők élete, jelenléte elhivatottan szolgálja a segítségre szorult bűnelkövető gyerekeket. A hajó nem sérült meg, megerősödött a történelem évszázadában, kibírta a társadalom, a szakma, a gyerekek változásait, és elviselte még azt az egy-két percembert is, aki az idegenekre jellemző egykedvű tudatlansággal, közönytől és buzgalommal okozott károkat. Úgy érzek, mint a hajótörött. Korábban is éreztem már ehhez hasonlókat. Akkor is, amikor még a fedélzeten voltam, mint matróz, első tiszt vagy kapitány. Mind egyik tisztséget szerettem, mert mindegyikből láthattam a kálykókat. Láttam a tekintetüket,

és hallottam a szavaikat, megismertem őket, értük és velük és általuk dolgozhattam, míg egy napon, egy érzéssel az intézet kápolnájában elköszöntem tőlük.

Merre vagytok, Giliszta, Satu, Alaktalan Szellemeikkel Harcoló, Szinti, Platán, Vendi, Ferike, Tanár úr, Apa, Gyuri, IMÁK?

GILISZTA

Vacsoraidő volt. Lassan megtelt az étkezde. Egyedül ültem az asztalnál, és kanalaztam a krumplifőzeléket. A fasírozottig még nem jutottam el, amikor leült mellém az intézet igazgatója. „Meghozták Gilisztát. Fel mersz menni hozzá a fogdára?” Ekkor kezdett el tegezni. Némi megilletődéssel kezdtem hozzá a fasírozotthoz. Előtte azért mondtam: „Igen, természetesen felmegyek hozzá, és lehozom a csoportba.” Mielőtt felállt mellőlem, még megkérdezte: „Kell segítség?” A szemüvege teljesen sötét volt, de éreztem, hogy a szemembe néz. „A fasírozott elég lesz szerintem” – válaszoltam, és mindketten elmosolyodtunk. Aztán felmentem a fogdára, bementem a zárkába, és leültem a priccse. Giliszta ott gubbasztott mellettem, felhúzott térdeire szinte abroncsként feszültek inas, eres izmai. Hosszú perceken át együtt hallgattuk az intézet beszűrődő zajait, a fiúk kurjantásait és a felügyelők hosszú vagy rövid cirádáit. „Mehetünk?” – kérdeztem. Felállt, talán bólintott is, de nem láttam tisztán, két fejjel magasabb volt nálam – én száznyolcvan vagyok –, és elindultunk a csoportba.

Hat hónap múlva letelt az ideje, kikísértem az állomásra, kezet fogtunk, mosolyogtunk, és megígérte, hogy hírt ad majd magáról. A vonat lépcsőjén állt, amikor utána szóltam: „Megígérted...” Bólintott – ezt most tisztán láttam. Elindult a vonat.

Aztán eltelt öt év. Hajnali három volt. A társasház mind a tizenkét családjá felébredt a „Főőnök! Hooool vaaan?” – kiáltással egybekötött ablak- és ajtózörgetésre. Én is felkeltem, kimentem az udvarra. Ott állt Giliszta, kopott katonai hátizsákkal a vállán, és mosolygott. „Megszületett a fiam!” Ezt ugyanolyan hangosan mondta, mint az ébresztő mondatokat. „Örülök” – feleltem csendesítően suttogva. „Na, jöjjön, igyunk egyet!” – hívott már halkabban. A szomszédok morogva visszavonultak, mi pedig leültünk a pad mellé a fűbe. Giliszta reggelig megivott egy üveg bort. Nekem két liter kólát hozott – tudta, hogy nem iszom alkoholt. Így beszélgettünk reggelig. Elmondta, hogyan él, mivel foglalkozik, mi történik vele, mit gondol a világról, az intézetről, az apjáról, akiről hét év fegyház után derült ki, hogy tényleg nem ő követte el, amivel vádolták, de akkorra már tönkrement a családjá. És beszélt a gyermekéről, a terveiről. Beszélgettünk. A reggel hét óra tízkor induló vonattal ment haza. Pénzt nem fogadott el.

SATU

Huszonöt évig dolgoztunk együtt. Amikor először találkoztunk, kezet fogtunk. „Itt egy ötös” – mondta a kezét nyújtva. Engedelmesen viszonztam a mozdulatot. A kézfogás pillanatában megint megszólalt: „Satu” – mondta ércesen, a dohányosok kissé rekedtes hangján. Akkor jutott el a tudatomig, mit is közölt, amikor megéreztem az ujjak összezáródásának eredményét. Az a kéz nem engedett mozdulni. Talán mosoly volt az arcán, talán kérdezett valamit a szemével. Aztán elengedte a kezemet, és beszélni kezdett: „No,

azt szeretném mondani, hogy van ott az udvarban egy...” A mondatai mindig úgy kezdődtek, hogy „no”, és mindig valamiféle kikerülhetetlen és visszautasíthatatlan fizikai munka vállalásával fejeződtek be.

Pista bácsi azok közé tartozott, akik úgy nevelik a fiatalokat a fizikai munka tiszteletere és a munkavégzés örömeire, hogy ők is velük együtt dolgoznak. A fiúk követték példáját, ő pedig mindent elkövetett értük. Erős kézzel vigyázott rájuk, képviselte őket. Nevelő volt, aki tisztelni is tudta a gyerekeket, és szeretni sem szégyellte őket. A harminkettedik javító évében lassította meg a betegség. Elgondolkodott, hogyan tovább az intézettel, a hivatással, s közben spirálfüzeteket rótt tele a visszaemlékezéseivel. Könyvet írt. A nevelő szemével mutatja be az Aszódi Javítóintézet életét, mindennapjait. Az írásból feltárulnak a treatmentben és a reszocializációban gondolkodó nevelők és intézményvezetők küzdelmei az intézetbe került gyerekekért. Olyan tényeket tár az olvasók elé, amelyek a leegyszerűsített bűnözéséktől átitatott, gyakran manipulált vagy csak félretájékoztatót mai közhangulatban egyáltalán nem közismertek. Számátalan fiatalnak segített, akik ennek a nevelőmunkának a hatása nyomán tudtak problémamentesen beilleszkedni a társadalomba. A tényeknek a szélesebb közönséggel való megismertetése oldhatná azt az előítéletes közgondolkodást, amelytől sajnálatos módon még a szakmailag hozzáértők egy része sem mentes. „De megy tovább a verkli. Új fiúk jönnek” – írja visszaemlékezésében Pista bácsi, aki aztán nyugdíjasként hosszú éveken át gondozta az intézet házi múzeumát. Húsvét első napján tért meg a Mindenhatóhoz. Könyve, a *32 év az Aszódi Javítóintézetben* szakemberek között terjed, belső kiadványként megtalálható az intézetben.

ALAKTALAN SZELLEMEKKEL HARCOLÓ

„Igazgató úr! Önnek feltétlenül tudnia kell arról, hogy...” – eddig tudtam elmondani a mondatot, ha így kezdtem. Miklós bácsi – aki egyébként igazgatóhelyettes volt, de mindenki csak igazgató úrnak hívta, mert így rövidebb volt megszólítani – ekkor mindig felémelte a kezét, jelezve, hogy mondani fog valamit, és már mondta is: „Nem, nem, tanult kollégám, nekem nem kell mindenről tudnom.” Egyébként mindenről tudott, de nem mindenről beszélt. Minden gyereket ismert, minden bejövő iratanyagot áttanulmányozott, minden problémás és nem problémás helyzetben jelen volt, olyan előadásokat tartott, amelyeket egyetemeken, főiskolákon lehet hallani, és olyan élvezettel tudott cigarettázni, olyan utánozhatatlanul elegánsan, hogy én is kedvet kaptam, és rágyújtottam. Elhatároztam, hogy cigarettázni fogok, természetesen úgy, mint Miklós bácsi.

Egyvalaki volt még a „házban”, aki hasonló eleganciával dohányzott: Géza bácsi. Ő is mindent tudott az emberekről, és mindent a gyerekekről. Mindkettejüket jellemezte, hogy utánozhatatlan méltóságot sugárzó stílusban öltöztek, jó volt rájuk nézni, amikor bejöttek dolgozni, s mindkettőjükkel kivételesen egyedüli élmény volt a beszélgetés. Miklós bácsival *Bibó*ról beszélgethettem, Géza bácsival művészfilmekről, de mindig csak a szolgálat végén. Pár perc volt csupán egy munkanapból, de egy idő után már vártam ezeket a perceket. Jókat beszélgettünk.

Aztán – mint mindig – történt valami. Miklós bácsi kevesebbet beszélt, mondandóit röviden közölte, mosolya elhalványult, kifakult, eltűnt. Géza bácsi kevesebbet társalgot,

ritkábban nevetett, figyelt. Miklós bácsi egyik nap beadta a lemondását, és egyik napról a másikra már nem igazgatóhelyettes volt, hanem pszichológus.

Többen ekkor is igazgató úrnak szólítottuk. Csak mosolygott ezen, nem szólt semmit. Egy nap beültem a dolgozósobájába, mert beszélgetni szerettem volna vele, mint régen, de nem jöttek a szavak, a gondolatok. Csendben ültünk, míg egyszer csak megkérdeztem tőle: „Miért, mondja meg, kérem, miért mondott le, igazgató úr?” Kimért mozdulattal levette a szemüvegét, és miközben lassan törölgette, válaszolt: „Tudja, kolléga úr, Alaktalan Szellemekkel nem lehet harcolni.” Azóta hordom ezt a mondatot magamban. Egy rövidebb szabadsága után korán reggel érkezett az intézetbe. A főépület sarkánál elesett, és többé már nem állt fel. Kopjafák jelzik és egy mocsári tölgy őrzi azt a helyet. A kopjafákat János bácsi faragta, a tölgyet Gyula bácsi ültette.

Az akácfa – a Fakirály – az intézet ősparkjában áll, több mint száz éve. Hatalmas, szikár, kiszáradt ágai mint védelmező karok nyúlnak az épület felé, élet alig-alig van már benne. Minden fiú és felnőtt tiszteli, óvja, szereti. Egy őszi napon az egyik hatalmas oldalága leszakadt. Géza bácsi másnap távozott el közülünk. Ma az intézet nagyterme őrzi nevét, portréja alatt tisztelői által írt szakmai életútja olvasható.

Értékkeremtő emberek hagyatéka egy értékőrző közösségben. A cigarettára nem tudtam rászakolni, viszont keresem azokat a mozdulatokat, gesztusokat másoknál, amelyeket tőlük láthattam. Néha találkozom még hasonlókkal.

SZINTI

A kápolna hivatalos megnyitójára készült az intézet. A székek a helyükön voltak, a függönyök kivasalva az ablakok előtt, a szőnyegek kitisztítva, sok virág, ünnepi hangulat várta a másnap érkező püspök atyát. István dolgozósobájában volt elhelyezve a szintetizátor. Kora délután a kölykök csak úgy beültek hozzá hallgatni, ahogy megszólaltatta. Nem beszélgettek, cigarettáztak, és hallgatták a szintit. Valami szertartásféle volt, nem kimondva, nem megkomponálva, csak úgy a maga természetességében. Istvánt rendkívüli módon tisztelték és szerették a kölykök, miközben némi félelem és a feltétel nélküli bizalom is átjárta őket, ha meglátták fehér köpenyében, sztetoszkóppal a nyakában. Félszegen, alázattal viszonyultak hozzá, és tudták, hogy ha felemeli a hangját, igen kevéske ideje marad annak, aki ezt kiváltotta, mert akkor olyan tekintettel tudott ránézni, hogy az előtte álló mindent bevallott. Egyszerűen szerették.

Ebben az időben a falcos Józsi volt a kedvence, persze az is lehet, hogy ez éppen fordítva volt. Józsi szinte mindennap ott volt mellette, és a legteljesebb nyugalommal tette mindazt, amire István kérte. Takarított, pakolt, segített. Ha nem István volt vele, akkor minden kiszámíthatatlanná vált a fiú számára, és percek alatt félelemmel telítődött meg körülötte a levegő.

A délutáni misére kórussal készültünk, amelyet a szinti kísért. Sokat gyakoroltak a kápolnában a kollégák és a városi hívek. A szinti méltó helyét is sikerült kiválasztanunk. Kora délelőtt többen még felmentünk egy utolsó rátekintésre. Ahogy ott állunk és szemlélődünk, egyszer csak megszólal István: „Nem értem, nem értem – hümmögött kicsit, majd ismét megszólalt: – Valami nincs rendben, de nem tudom, mi.” Erre szinte mindenki egyszerre tette fel a kérdést: „Hol van a szinti?” Nyomasztó csend és meglepődéssel vegyes értetlenség ült ránk. El sem tudtuk képzelni, mi történhetett. Tanakodtunk, tanakodtunk,

aztán az ügyeleten ellenőriztük, ki ment reggel eltávozásra. Hajnalban négyen, a többiek pedig még cigarettázva váraakoztak a lépcső előtt. Néztük a hajnali névsort, egyetlen problémás fiú sem volt köztük. Megnéztük a feljegyzéseket, hogy ki milyen táskával hagyta el az intézetet. Reklámszatyor, oldaltáska, hátizsák, tenisztáska. Józsi tenisztáskával. Most nem azt ellenőriztük, hogyan lehetett egyáltalán nála, és miként kerülhetett hozzá, hanem azt, hogy az ügyelet ellenőrizte-e a tartalmát. Gyorsan kiderült, hogy nem, ellenben mindenki emlékezett arra, hogy a fiú egyik viccet a másik után mesélte, mindenki dőlt a nevetéstől, amíg az intézetből való kiengedés hivatalos folyamata zajlott. Meg is jegyezték, hogy milyen jópofa és udvarias volt Józsi kora reggel.

Abban az időben egy hatalmas Volgája volt az intézetnek. Pali bácsi – a sofőr – még egy utolsót beleszívott a cigarettájába, a füstöt már az utastérben fújta ki, és ez a jellegzetes illat-felhő kitartott az alföldi kisváros katonai lakótelepéig, ahol Józsiék laktak. Egy harmadik emeleti, másfél szobás lakás kiszobájában találtuk magunkat. Józsi édesanyja nagybeteg volt, az ágyában feküdt, nem tudta elhagyni. A szinti két hokedlire volt fektetve, alatta kocás pléd, Józsi sámlin kuporgott, feje egy magasságban az édesanyjával. Riadtan nézett ránk. Ekkor szólalt meg az édesanyja: „Nahát, maguk is eljöttek meghallgatni Józsikát? Nem is mondta ez a fiú, micsoda meglepetés! De jó, köszönöm!” Erre már kellett valamit felelni: „Ne váraakoztass most már minket, Józsi, itt van mindenki, ahogy megbeszéltük. Igazgató úr, István bácsi, Pali bácsi és édesanyád is. Hallgatunk.” Józsi pedig elkezdett játszani a szintin. Szépen, pontosan zenélt, ahogyan István tanította. A végén megtapsoltuk, édesanyja könnyezett, mosolygott, Józsi pedig láthatóan nagyon félt. Oldani kellett a hangulatot és a helyzetet: „Józsi, köszönjük és gratulálunk. Most csak a szintit visszük, tudod, délután mise lesz. Az eltáv után majd beszélünk.” István gondoskodóan átvette a szintit, és egy-két órán belül már gyakorolt rajta a kápolnában.

Sok-sok év elteltével egy éjszaka a Tescóban vásároltam, alig volt vevő. A müzlik előtt találkoztunk Józsival, felesége és fáradt kisgyermek vették körül. Rám nézett. „Maga az? Maga az! Hogy van? Tudja, sokat gondolok ám magukra, tudja, és még azt is akarom, hogy tudja...” Ekkor a gyerekek elkezdték húzni-vonni, egyre hangosabban kérlelve: „Menjüünk máár, menjüünk máár, apaaa!” Mosolyogtunk, és intettünk egymásnak.

István volt dolgozószobája – ahol a szintit tartotta – most szállás a Mária-úton zárándoklók számára.

PLATÁN

Egy hatalmas, ütött-kopott alumínium teáskannával járta az intézetet, és szinte minden napszakban teáztatott mindenkit, akivel csak találkozott. Egyetlen ember, az akkori párttitkár kivételével. Vele még szakmai beszélgetéseket sem volt hajlandó folytatni, csak többek jelenlétben. Természetjáró ember volt. Fiatalabb korában barlangászott, fizikai ereje idősebb korára is jelentős maradt, üteggyorsasága és ereje félelmetes volt. Szakmai tudása országosan, egyedülállóan elismert. Nem volt telefonja, nem volt jogosítványa, nem volt útlevele. Rengeteget írt. Ceruzával és tollal. Éveken át leveleztünk, rendszeresen. Leírtuk egymásnak az életet.

Tanította a gyerekeket. Élni, túlélni. Teázott és beszélgetett velük. Beszélt a fákról, a madarakról, a természetéről, mindenről, ami élet. Fákat gondozni tanította őket. Részletesen

elmagyarázta, mit mikor és miért kell tenni, hogy egy fa fejlődhesen. A gyerekek megbabonázva hallgatták.

Egy nap hatalmas gödröt ásott. A gyerekek először figyelték a munkáját, aztán segíteni kezdtek neki. A gödör ijesztően nagy lett. Másnap kora reggelre egy tizenöt éves platánt ásott ki a földből, tízen is alig bírták kifordítani, a gyökerek nem engedték. Izmai megfeszültek, a fa nem mozdult, védekezett. A gyerekek odamentek, és segítettek neki. Az izmok újra és újra megfeszültek, a gyökerek lassan engedtek, majd elszakadtak. A fa tehetetlenül billegett, nem tartotta már semmi. Oldalra fektették. Pontos és gyors mozdulatokkal metszette meg zsebkésével a gyökereket. A gyerekek figyeltek, nem szóltak semmit. Átfogták a fa törzsét, és behúzták a hatalmas gödörbe. Rengeteg vizet öntöztek rá, és gondosan földet szórtak köré. A fa ismét a földben volt, ötven méterre a korábbi helyétől. Leültek a fiúk, nézték a fa új helyét, s közben teáztak. A fa már nem tudott volna tovább létezni, közel volt az épülethez, elfogyott a tere, csapdába került, szenvedett. Ő ezt vette észre, és a lehetlennel dacolva új élethez segítette a fát.

A fa egy teljes éven át nem változott semmit. Nem mutatott életjeleket. Sokan azt gondolták, nem bírta ki az átültetést, elpusztult, csak a belső nedvei még nem engedték kiszáradni. Ő mindennap locsolta és körbejárta a fát. A gyerekek nem beszéltek erről, bíztak benne, és természetesnek vélték, ami történik. Most alszik a fa.

Jött a tavasz. Színpompa vette körül a halottnak tűnő fát. Ekkorra már minden növény kibontotta magát, a fa azonban ekkor sem mutatta az élet semmilyen jelét. Ő a földet ásóval lazította körülötte, és folyamatosan öntözte. A nyár perzselte, a fát nem érintette meg, az nem hozott levelet. Az őszi lágynak érkezett, enyhe széllel. Azon a reggelen kezdődött, amikor senki sem figyelt már a fára, és azokra sem, akik akkor is öntözték még, mint mindennap, amióta ő átültette. Gyorsan történt minden. A levelek először alig mutatták magukat, később a lombkorona olyan pompával borította el a fát, hogy a tekintet nem szabadulhatott tőle. A gyerekek megálltak a fa alatt, és nézték. Ott állt ő is. Rám emelte tekintetét, hosszan, állát kissé megemelve nézett, így tekintetünk pontosan, elkerülhetetlenül találkozott. Mögötte fák. Tőlük jött, feléjük indult, egy másik élet felé.

Utolsó levele azon a napon érkezett meg, amikor egy – a mozdonyvezető számára – beláthatatlan kanyarban a gyorsvonat elé állt. Tragédiájának történetét egy könyv próbálja feltárni. Örjítő mandragoraként hasonlva mutatta a létező szocializmus korszakának hatását.

VENDI

„Na, azt utáltam a legjobban, amikor üvöltöztek velem. Mind a kettő csak üvöltött, egyszerre üvöltöttek. Szép kis család ez, tudja.” Sűrű, göndör haja fésülhetetlen bundaként borította a fejét. Mosolygott, szinte mindig. A verseket szerette, különösen *Villon* balladáit. Különös volt a vonzalma a blueszenéhez, gitárban pedig egyszerűen őstehetség volt.

Abban az időben a mikrokazetta még újdonság volt. Ezt használta diktafonjához az igazgató, így vette fel az esti beszélgetéseket a fiúkkal, általában sakkozás közben. Jól sakkozott, a fiúk értékelték a tudását, és természetesen a cigarettát is, amit így közösen szívhattak el játék közben. A jól és a kevésbé jól sakkozók egyaránt értékelték a lehetőséget, ugyanis a sakkozás közben beszélgetés zajlott. Arról, amiről nem szívesen beszélnek a fiúk, arról,

ami a börtönökben történt velük, mielőtt bekerültek a javítóintézetbe. Az igazgató komolyan vette a játékot és a munkát, játszott és dolgozott. A fiúk játszottak, cigarettáztak, és feltárták a legsötétebb időszakok titkait.

A kazettákat az igazgató dolgozószobája szekrényének felső rekeszeiben tárolta. Tele voltak mikrokazettával. Egy részük felcímkézve, gondosan katalogizálva, az újak pedig sértetlen gyári csomagolásban sorakoztak egymás mellett. Rengeteg kazetta volt ott. Vendi az egyik sakkparti után megjegyezte, hogy szerinte itt az ideje végre rendesen kitakarítani az igazgatóhoz vezető folyosót, és egyébként ezt szívesen elvégezné, ha kapna rá lehetőséget. Péntek délután volt.

Hétfőn kora délután a pánikhangulat egyre erőteljesebbé vált. Vibrált az egész intézet, és mindenki várta a jól informáltak közléseit arról, hogy mi történt. A délutáni sportfoglalkozáshoz készültem, amikor kollégám félrehívott, és megkérdezte: „A Vendi tényleg takarította az igazgatói folyosót?” Értetlenül néztem rá, és bólintottam. „Szabira mikor engedték el?” – kérdezett tovább, és lassan nekem is kezdtek kérdéseim lenni, amiket inkább nem tettem fel.

Békásmegyerén szálltunk ki az autóból, a délutáni csúcsforgalom még nem kezdődött meg, így viszonylag gyorsan tudtunk közlekedni. Eltelt egy kis idő, mire megtaláltuk a háztömböt. Felmentünk a tizenegyedikre, és becsengettünk. Nem volt csengőhang, álltunk és vártunk a szűk lépcsőházi folyosón. Később kopogtattunk, még később dörömböltünk. Semmi nesz, semmi mozgás. Lementünk a ház elé, és tanácstalanul néztünk egymásra. Vendi ekkor kanyarodott a bejárat elé egy ütött-kopott-szakadt Ladával. Kiugrott az autóból, mosolygott, és alig hallhatóan, szinte kéréssel szólalt meg: „Ne má', ne má', főnök! Komolyan, ne má'!” Visszamentünk a lakásba, volt kulcsa, beengedett bennünket. A szülei a konyhában foglalatostkodtak. Az egész lakás telis-tele volt kábelekkal, kapcsolókkal és különböző színű izzókkal. Ezekkel kommunikált Vendi a siketnéma szüleivel. Ő alakította át az egész lakást, kiépítve mindegyik helyiségben a zínkódokat. Megfelelő távolságra helyezte a billenőkapcsolókat, hogy mindenki számára jól elérhetők legyenek. Egy színes morzevilágba léptünk. Jelelték egymásnak, és közben villogtak a lámpák is. „Na, látják, ezt nem bírom, amikor így kiabál velem” – mutatott apjára a fiú, és folytatta volna, de mondtuk, mennünk kellene, viszont nem üres kézzel. Elkezdett könyörögni, hogy hagyjuk nála a kazettákat – az egész szekrényt kipakolta –, jó üzletet kötött. Több szatyorba és táskába csomagoltuk a készletet, és elindultunk a lifttel. Vendit is vittük magunkkal az intézetbe. Megadóan tűrte, nem ellenkezett, tudta, elég nagy baj lehet ebből. Ahogy leértünk, megérkezett még két roncsautó, a fiúk, akik kiszálltak belőlük, élesen csattantak fel, látva a helyzetet: „Hé, akkor ma nem lesz üzlet, mi?” Vendi nem szólt egy szót sem, beült mellénk az autóba. Az úton elmesélte, hol és hogyan emelte át a kerítésen a dobozokat, honnan szerezte be a szatyrokat, és azt is, milyen üzlettől esett most el. A kazetták tartalmát aztán cikkek és tanulmányok örökítették tovább, Vendi soha többé nem sakkozott és nem is takarított az igazgatónál. Pár éve találkoztunk, akkor egy autószervizet vezetett. Villon-balladát egyébként akkor szavalt kiabálva, amikor kihallgatás közben verték.

FERIKE

Ferike ötéves volt, amikor édesanyjával lementek a boltba. Karácsony közeledett. Soha sem fogja elfelejteni azt a napot. A bolt előtt állva azt mondta neki az édesanyja: „Mindjárt jövök.” Ferike pedig állt a bolt előtt, és várt. Senki kedvéért nem akart elmozdulni onnan. Várta az édesanyját.

Aztán eltelt pontosan tizenhárom év. Amikor találkoztak, Ferike nem volt nyugtalan, pontosabban nem látszott rajta semmilyen érzélem. Rezzenéstelen arccal nézte az asszonyt. Nem szóltak semmit, mintha azóta is ott állnának a bolt előtt, a „mindjárt”-érzés pillanatában. Az eltelt évek során Ferike természetesen sok mindenkivel találkozott, akarva vagy akaratlanul. Rendőrrel, pszichiáterrel, szociális munkással, pszichológussal, gondozókkal, pedagógusokkal, segítőkkel, csúfolódó kortársakkal, bántalmazó és védelmező csoporttársakkal. Egyszerű, kis értékű lopások miatt került javítóintézetbe. Mindenkitől és mindentől félt. Követelte a gyógyszereit, és ha megkapta őket, még többet szeretett volna. Megtanulta előidézni saját révületi állapotát: így biztonságban és jól érezte magát, mert nem lehetett vele kommunikálni. Most visszagondolva rá talán így juttatta vissza magát az örök várakozás pillanatába, oda a bolt elé, ahol várt az édesanyjára. Vagy éppen így szabadult e pillanattól? A révületi állapot elmúltával tombolt, ütötte-verte, provokálta a környezetében lévőket, ha gyengébbek voltak. Az erősebbekkel nem tudott megküzdeni, így ha erősebbel találkozott, kivétel nélkül minden alkalommal megsérült. Vagy azért, mert bántalmazták, vagy azért, mert saját magát sértette meg valamivel, az elszenvedett megaláztatás után. Így aztán volt, amikor saját maga elől is menekült.

A portástól érkezett a jelzés, hogy igen nagy baj van, intézkedni kell, de azonnal. Senki sem tudta, Ferike hogyan volt képes felmászni a régi kazánház tetejére, hiszen a tetőre vezető vaslétrát három méter magasságban elfűrészelték, így gátolva meg a feljutást. Valahogyan mégis felmászott, és a rogyadozó, omladozó tetőszerkezet szélén, a rozsdásodó fedőlemezekre ülve lóbálta a lábát. Eleinte kiabáltak neki, hogy vigyázzon, és hogy azonnal jöjjön le, és hogy majd ez meg az lesz, ha nem fogad szót. Szóval senki sem tudta, hogyan jutott fel, és azt sem, hogyan lehetne lehozni a magasból.

Már éppen megtaláltuk a négyrészes, kitolható tűzoltólétrát, amivel biztonságosan lehetett megközelíteni minden háztetőt, és már éppen összeállt a „bevállalós” kollégák csapata, amikor ismét rácsodálkoztunk a kazánház tetejére. Négy láb lógott le, négy láb kalimpált. Aztán egyszer csak eltűntek a lábak, és szinte pillanatok alatt az épület mellett állt Ferike és Öcsi. „Hát te? Hát ti?” – csattantak fel a kérdések. „Csak beszélgettünk egyet” – mondta Öcsi. Ferike egy szót sem szólt, csak igyekezett fel a csoportjába.

Később kérdeztem Öcsit. Akkor azt válaszolta: „Igen, felmentem hozzá, és leültem mellé. Nem beszélünk egy szót sem, csak ültem mellette. Azt gondoltam, fel kell mennem hozzá, és oda kell ülnöm mellé. Aztán lassan felálltam, ő pedig követett. Nem beszélgettünk semmiről, csak ücsörögtünk, aztán csak lejöttünk.”

Öcsi – mint sok más javító ember – követte édesapja szakmai útjait. Először ő is katona volt – igaz, nem pilóta –, aztán leszerelt, és hosszú évtizedeken keresztül nevelőtanárrá képezte ki magát. Szeretett focizni, de leginkább kapus volt, jól védett.

Édesapját az intézetben kivételes tisztelettel vették körül a gyerekek és a dolgozók, és ez a kivételes tisztelet övezte a faluban is. Az intézet házi múzeumában külön falrésztt foglalnak

el a vele kapcsolatos relikviák. Az ünneplő díszegyenruha, a rehabilitációról szóló miniszteri levél, a dísztör, a sportember tevékenységét megőrkítő fotóalbumok, emléktárgyak a repülőtiszt, a testnevelő tanár, a javítóintézeti szakember életéből. Felesége adta át az egyik ikont, amely a templomi padjuk háttámláját díszítette. A templom felrobbantása előtti este beszöktek az őrzött épületbe, kifeszítették a táblaképeket, hazavitték és az ágyuk fölé tették mindkét ikont. Aztán sok év elteltével, miután elkísérte utolsó földi útján, az asszony azt mondta: „Most már inkább itt legyen.” Az egyik ikon ma a kápolna belső ajtaja fölött áll.

Annak idején az intézet szakszervezeti termében tartották a nagy állami ünnepek kötelező összejöveteleit. A nagyterem egyik felében több stílusjegyet ötvöző, amolyan házilag barkácsolt, erődjellegű bárpult állt. Öcsi édesapja két üveg vörösborral ült le mögé, és lassan, szó nélkül, legalább egy óra alatt elfogyasztotta az elsőt. A második üveget az asztaltársaságoknak kínálták. Kibontásával egy időben vette kezdetét a történetmesélés, amit nevetés, könnyes szemű nevetés kísért. Amikor elfogyott a bor, a történet is véget ért. Ekkor fegyelmezetten, illő módon és nagy körültekintéssel elköszönt mindenkitől. Számára eddig tartott az összejövetel.

TANÁR ÚR

„Kedves Tanár Úr! Elnézését kérem személyesebb hangvétellű üzenetemért, de tegnap a Szőlő utcai konferencián nem volt alkalmam elmondani – vagy talán inkább zavarban voltam –, hogy mindent nagyon, nagyon köszönök a tanár úrnak. Annak idején a Bárczin kriminálpedagógia-órájának a hatására döntöttem el igazán, hogy majd egyszer javítóintézetben vagy börtönben szeretnék dolgozni. Akkor ez még csak álom volt. Akkor még nem tudtam, milyen nehéz (ugyanakkor úgy érzem, hálás) út ez. Ahogy a tanár úr annak idején tanácsolta, minden lehetőséget megragadtam, hogy tapasztaljak, tanuljak. Kriminálpedagógia-órájának keretében meglátogattuk az Aszódi Javítóintézetet. Az ott látottak hatására elkezdtem pszichodramát tanulni, ami ma is nagy szenvedélyem. Minden tanár úr által javasolt filmet megnéztem (és mindig várom az esetleges újakat az egyes előadásai alkalmával). Az egyik legmeghatározóbb ilyen film számomra a *Pokoli lecke* volt. Nagyon jó érzés volt tegnap a gratulációja, de én köszönöm önnek a tudást, a szemléletet, az útmutatást, a hitet, a nyitottságot, az őszinteséget és hitelességet, amelyet öntől kaptam útravalóul! Minden jót kívánva: Eszter.”

IMÁK

A kisváros templomában meleg volt, annak ellenére, hogy dübörögtek a hűtőventilátorok. Az emberek nagy része ismeretlen volt, a pap beszéde pedig a „tudom, hogy miért vagyok itt” ismerős érzésével töltött el. Összegyűltünk egy régi társért, barátért. A gyerekek Sanyi bácsinak szólították, a kollégák Apának, egyszerűen így: Apa. A réges-régi javítóintézeti nevelés értékeit, a tiszta emberi kapcsolatok nélkülözhetetlenségét és az erkölcsi értékek tiszteletét vallotta, gyakorolta. Hitte és őrizte ezeket az értékeket. Nem ezt a szakmát tanulta, mégis a szakembere lett. Az a családfő volt, aki a gyászmise átszellemültségében felismertette velünk – *Keresztelő Szent János* születésnapját ünnepelve –, hogy itt maradt

közöttünk. Egykori kollégái, családtagjai aznap az intézet ősparkjában gyűltek össze. Volt, aki emlékezett rá, és volt, aki nem is tudta, milyen nap van, csupán önfeledten örült az együttlétnek. Fiai, akik meghatározó erővel formálták a közösséget, egymást kiegészítve emlékeztek és emlékeztettek a családfőre. Mindenki értette Apát, mert érthetően beszélt. Szavai, mondatai célba értek – gyereknél, kollégánál, vezetőnél és barátnál egyaránt. Szavai, mondatai tiszták és őszinték voltak, ezért sohasem sértettek. Úgy tartott tükröt, hogy közben ő maga is láthatóvá vált benne. Ez valami olyan, mint az, amit sokszor leszűrnek: letisztul, a legértékesebb lesz. Azon a kora esti órán, a templomban és a nagy fák védelmében visszanézett ránk, és mosolyogva mondta: „Apóka, majd iszunk egy jó pálinkát, vagy inkább kettőt.” Így aztán azon az estén összeért minden az intézet ősparkjában, amikor a fák alatt valaki megivott egy jó pálinkát, vagy kettőt is talán, éppen akkor, amikor Apáért, a családfőért imádkoztunk.

Gyuri Máriapócsról jött el a javítóintézet közösségébe. Egy-két hét elteltével már úgy volt jelen, mint aki évtizedek óta az intézetben dolgozik. Valami olyan érzést hozott magával, valami olyan akaratot, hitet, szellemiséget, erőt, ami egyszerre volt szent és profán. A fiúk rajongásig szerették, a kollégák közül mindenki befogadta. Tavasszal még váltóban futottunk egy ultramaraton-versenyen. Rövid időt tudtunk együtt tölteni, mégis egy életet éltünk le. Amit magával hozott, amit átadott, ahogyan jelenlétével, csendjével tanított, élő erő az intézet közösségeiben. Miután elment, minden évben egy baráti társaság zárandokol el Aszódról máriapócsi sírjához.

Az oltár előtt, a Jézus Szent Szíve kápolnában minden hónap első napján együtt imádkoztunk vele. Néhány javító ember még most is összegyűlik, és így imádkoznak:

A hivatásért: Istenem, köszönöm, hogy lelkeket bíztaál rám. Add kegyelmedet, hogy türelemmel vezessem őket, s mindannyiukat a szorgalom, a becsületesség és a békeszeretet szellemében neveljem. Segíts, hogy példaképül szolgáljak, a haragot elkerüljem, és semmi olyat ne kívánjak tőlük, amit magam nem vagyok kész teljesíteni. Segíts, hogy egyiküket se részesítsem előnyben, és senkit se mellőzzek. Engedd, hogy hű oltalmazója legyek annak, aki védelmet, vigasztalást és támaszt kíván tőlem. Jöjj, Szentlélek, világosíts meg engem, hogy a szelidség és szigorúság kellő mértékét tudjam alkalmazni, hogy ne engedjem magam a haragtól elragadtatni, és mindig igazságos maradjak, érzem meg a rám bízottak lelki és testi szükségleteit, és azokat erőmhöz mérten enyhítsem. Engedd, hogy hű maradhassak, áldásos legyen a munkám, s azt a Te áldásod kísérje, amint és is naponta könyörgök áldásodért, az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében. Ámen.

A munkáért: Áldd meg, Uram, munkahelyünket, a javítóintézetet, küldd el hozzánk a Szentlelket, hogy szeressük, amit ránk bíztaál, becsüljük, ami csak általad lehet teljes, és várjuk eljöveteledet. Szálljon az Úr áldása mindnyájunkra, minden dolgozó munkájára. Áldd meg, Uram, a mai napot, és maradj velünk minden időben. Ámen. (J. A. Adelman nyomán)

Adj, Uram, megértést egymás feladata és élete iránt mindazoknak, akik együtt dolgoznak. Add, hogy megismerjük a felelősséget, amellyel egymásnak tartozunk. Őrizd meg attól, hogy egyéni érdekeinket hajhásszuk. Segíts át a feszültségeken, amelyek a napi együttlétből szükségképpen adódnak. Neked ajánljuk mindenekelőtt munkatársainkat és

növendékeinket, hogy megtalálják helyüket, és a veszélyektől megmeneküljenek. Add, hogy az egymás iránti jóakarató szeretetben a Te tökéletes szereteted tükröződjék. Ámen.

A minket bántókért: Ó, Jézusom, adj nekem kegyelmet, hogy ugyanazzal a szeretettel, amellyel Te keserves kínszenvedésedben megfeszítődéért imádkoztál, könyörögjek most én is azokért, akik engem bármikor és bármivel megbántottak. Szívemből megbocsátok nekik, és arra kérek, ne büntesd őket miattam, hanem fizess annyi jóval, amennyi rosszat kívántak és tettek ők nekem. Ámen. (*Szent Gertrúd* nyomán)

A szerző gyógypedagógus.

